

Dzieńkowski, Tomasz / Gołub, Iwona

Wyniki badań w 1998 roku w Chełmie-Bieławinie

Archeologia Polski Środkowowschodniej 4, 176-180

1999

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

TOMASZ DZIĘNKOWSKI, IWONA GOŁUB

WYNIKI BADAŃ W 1998 ROKU W CHELMIE-BIELAWINIE

Prace wykopaliskowe na stanowisku 7 (nr 16 na obszarze) w Chełmie-Bielawinie prowadzone we wrześniu 1998 r. były finansowane ze środków Generalnego Konserwatora Zabytków.

Stanowisko (obszar AZP 79-90; współrzędne: x-081; y-079) położone jest w niewielkiej odległości na południowy wschód od kamiennej wieży – stan. 1(2). W literaturze funkcjonuje pod nazwą „Niwka”. Znajduje się na stoku małej doliny, który od zachodu ogranicza starorzecze Uherki (ryc. 1)

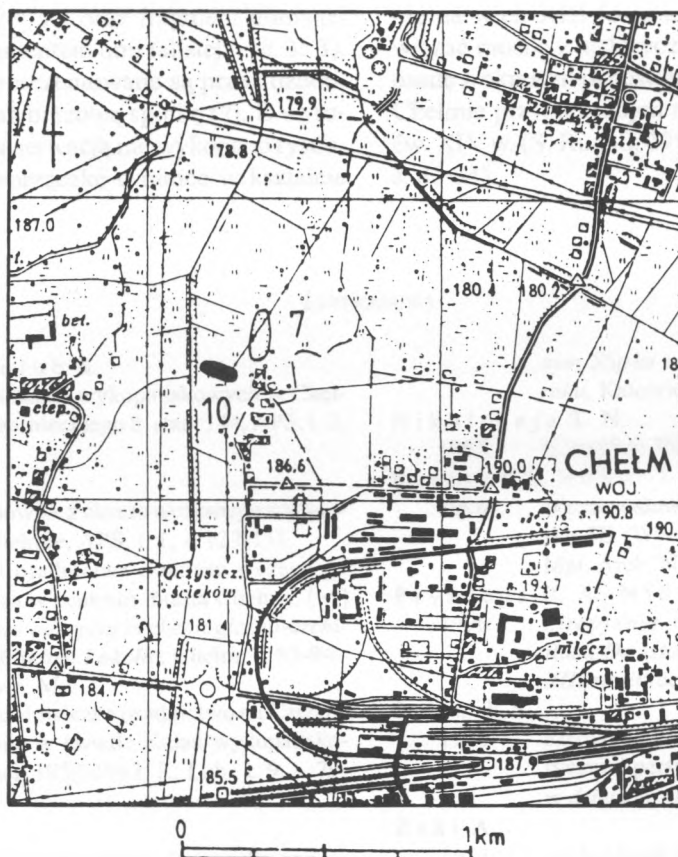
W obrębie stanowiska założono 5 wykopów o łącznej powierzchni 35 m².

W wykopie 1 i 2 zarejestrowano warstwę kulturową o miąższości 20-30 cm oraz stropy obiektów w postaci owalnych zaciemnień. Były to niewielkie jamy osadowe, dołki posłupowe oraz negatywy belek drewnianych.

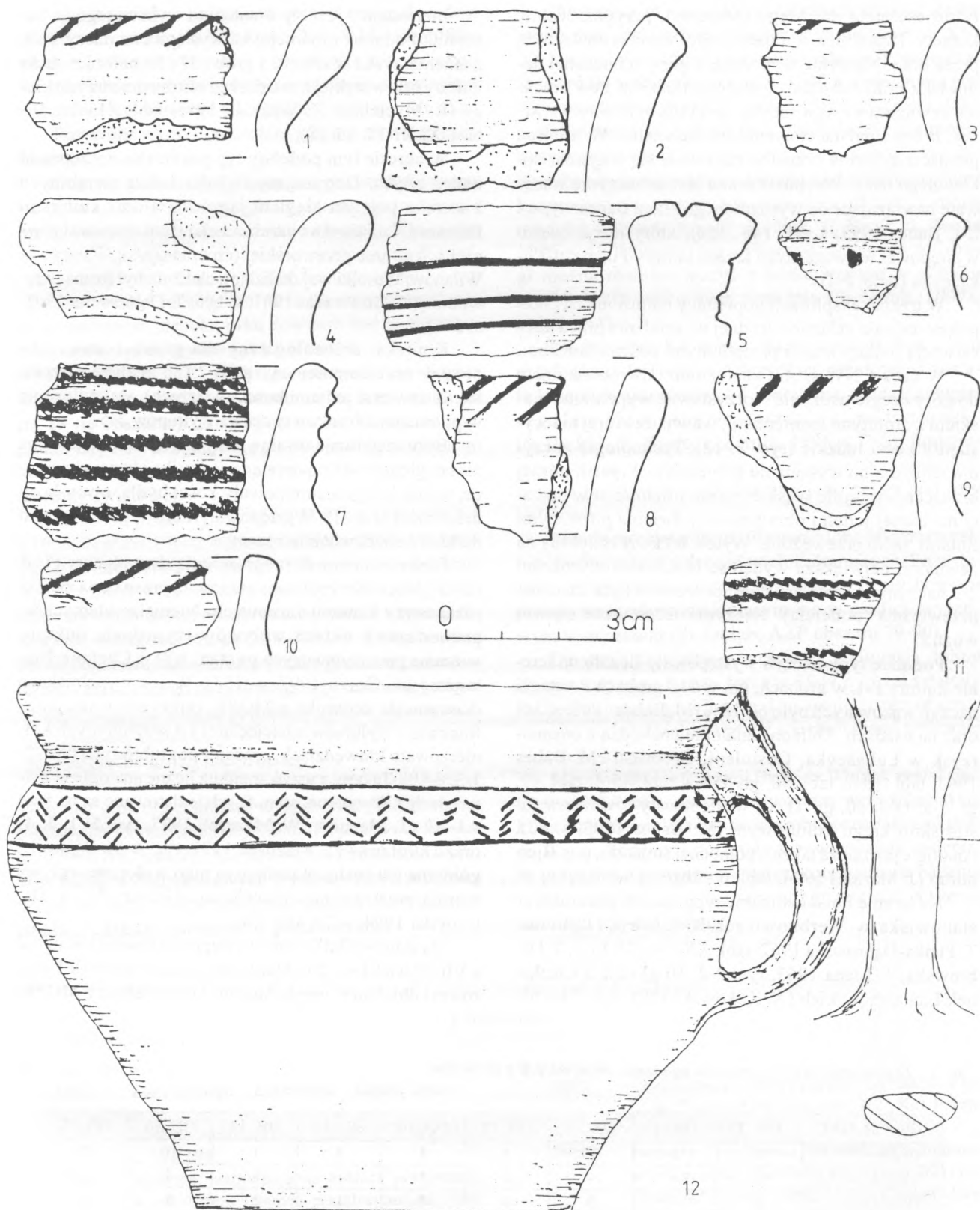
Z obu wykopów uzyskano materiał zabytkowy głównie w postaci fragmentów ceramiki i zwierzęcych szczątków kostnych. Chronologicznie ceramikę można datować na epokę brązu, młodszy okres przedrzymski (dalej MOPR) i wczesne średniowiecze. Sporadycznie występowały fragmenty naczyń nowożytnych.

W wykopach 3-5, o łącznej powierzchni 25 m², poza warstwą kulturową zarejestrowano dwa groby (nr 1, 2) i 12 obiektów (nr 12-23).

Grób 1 ciało palny popielnicowy odsłonięto na głębokości 35 cm wkopany w warstwę kulturową, stąd brak czytelnych zarysów jamy grobowej. Strop grobu przykrywały duże ilości drobnej i średniej wielkości kamieni (złepieńce, granity i krzemienie narzutowe), po zdjęciu których natrafiono na zniszczoną popielnicę. We wnętrzu naczynia znajdowały się przepalone kości ludzkie, które według W. Zychman i E. Gaudy-Pilarskiej należa-

Ryc. 1. Chełm-Bielawina. Lokalizacja badanych stanowisk 7/16 i 10/19 (wg S. Gołuba 1997).

Ryc. 2. Chełm-Bielawin, stan.7. Wybór fragmentów naczyń glinianych z wczesnej epoki brązu (5, 7, 11), młodszego okresu przedrzymskiego (1-3, 8-10) i wczesnego średniowiecza (4). Naczynie – przystawka z grobu 1 z młodszego okresu przedrzymskiego (12).

Na stanowisku występował również materiał pradziejowy z wczesnej epoki brązu (ryc. 2: 5, 7, 11), identyfikowany z kulturą strzyżowską i trzciniecką oraz z kulturą lużycką z okresu halsztackiego (ryc. 2: 6) o analogiach z Brześcia Kujawskiego (R. Grygiel 1995, ryc. 10, 11).

Powyższe wyniki pozwalają jedynie na wstępną interpretację znalezisk.

Odkryty grób i obiekty stanowią pozostałości cmentarzyska z MOPR, które uległo częściowemu naruszeniu przez osadnictwo wczesnośredniowieczne. Występujące fragmenty zabytków z okresów wcześniejszych sugerują intensywną infiltrację osadniczą tego terenu.

Stanowisko ze względu na dużą wartość naukową oraz niszczenie głęboką orką powinno być badane metodą szerokopłaszczyznowych wykopów.

W dniach 7-18 IX. 1998 r. przeprowadzono również wykopaliskowe badania ratownicze na stanowisku 10 (nr 19 na obszarze). Znane jest ono w literaturze jako „Stara Grobla”. Znajduje się po obu stronach obecnego koryta rzeki Uherki, które zostało przekopane w czasie II wojny światowej.

Założono jeden wykop na osi N-S, o wymiarach 1,5 x 10 m, usytuowany na wschodnim brzegu Uherki i przecinający nawarstwienia grobli. Podczas prac pozyskano 108 fragmentów ceramiki o szerokiej chronologii, począwszy od młodszego okresu wpływów rzymskich, wczesne średniowiecze po XIV-XVI w. Zróżnicowana chronologia zabytków oraz wyraźne przemieszanie materiału ceramicznego pozyskanego z południowej części wykopu sugeruje wtórne położenie warstw obserwowanych podczas eksploracji, a co za tym idzie – intencjonalne usypanie grobli nad Uherką.

W stosunku do ukształtowania pobliskiego terenu, które ma głównie charakter wyspowy, wysokie wyniesienie grobli wyraźnie się wyróżnia i na podstawie danych archiwalnych, analizy ukształtowania terenu oraz wyników badań wykopaliskowych wydaje się być w całości wzniesione sztucznie, a następnie, wskutek różnorodnych działań ludzkich wielokrotnie przetwarzane.

Powstanie w czasach nowożytnych wąskiej grobli miało przypuszczalnie związek z istniejącym w XV-XVI w. nad starą Uherką młynem wodnym. Potwierdzają to źródła archiwalne, które w 1540 r. wymieniają pod Chełmem trzy młyny (S. Rudnik, E. Szulc, J. Zemła 1996, s. 4). Istnienie od tego okresu grobli łączyć się mogło z użytkowaniem drogi z mostem, prowadzącej z kierunków W i E do tego młyna. Grobla ułatwiałaby również komunikację z istniejącym wówczas młynem i osadą młyńską w Stańkowie (S. Rudnik, E. Szulc, J. Zemła 1996, s. 4). Istnienie oraz wykorzystywanie mostu i drogi można również łączyć z funkcjonującą w pobliżu w XVI-XVII wieku dużą cegielnią (S. Gołub, 1997a, s. 162-164).

Na początku XX wieku, do wywozu drewna z lasu przyległego do Wólki Czuczycyckiej, zbudowana została kolejka wąskotorowa od Bielawina, przez Zasłupie, cegielnię okszowską do Zarzecza i „na Ostrówek” (S. Rudnik, E. Szulc, J. Zemła, 1996, s. 7-8), funkcjonująca do rozpoczęcia I wojny światowej. Natomiast istniejącą już groblę wykorzystano jako nasyp pod tory kolejowe.

Ziemię na usypanie grobli nawieziono przypuszczalnie z jednej z licznych osad wielokulturowych. Pozostałości intensywnego osadnictwa obserwujemy bowiem prawie na każdym znajdującym się w okolicy wyspowym wyniesieniu (St. Gołub, AZP obszaru 79-90).

Działania związane z częściową melioracją doliny Uherki i nowego koryta rzeki w 1944 r., przekształciły zachodnią część grobli w rodzaj istniejącego obecnie nasypu, podwyższonego przez warstwy ziemi wybranej z nowego koryta rzeki.

Młyn według informacji Brygidy Wojdak został spalony w 1914 roku, a niekonserwowany most załamał się kilka lat później. W rezultacie grobla przestała być drogą komunikacyjną i porastała krzewami oraz zielenią. W przyszłości powinny zostać przeprowadzone badania wykopaliskowe w zlokalizowanym miejscu istnienia dawnego młyna i mostu.

LITERATURA

Babes M.	Gołub S.
1993 <i>Die Poienești – Lukaševka – Kultur</i> , Bonn.	1997 Osadnictwo z okresu wpływów rzymskich w rejonie Chełma-Bielawina, stan. 1(2), Kul. Przew. t. 3, s. 151-162.
Dąbrowska T.	1997a Badania i częściowa rekonstrukcja średniowiecznej wieży kamiennej wieży (stan. 1/2) i pozostałości cegielni (stan. 145) w Chełmie-Bielawinie, APŚ, t. II, s. 162-164.
1981 <i>Kultura zarubiniecka</i> , PZPol, t. 5, Wrocław, s. 275-178.	Grygiel R.
1994 <i>Wpływy jastorfskie na kulturę przeworską w młodszym okresie przedrzymskim</i> , Kul. przew., t. 1, s. 72-87, Lublin.	1995 Sytuacja kulturowa w późnym okresie halsztackim i wczesnym lateńskim w rejonie Brześcia Kujawskiego, [w:] <i>Kultura pomorska i kultura grobów kloszowych. Razem czy osobno?</i> , Warszawa, s. 319-359.
Dąbrowska T., Liana T.	
1963 <i>Sprawozdanie z prac wykopaliskowych w Werbowicach-Kotorowie, pow. Hrubieszów w 1960 roku</i> , WA, t. 29, s. 44-59.	
Godłowski K.	
1981 <i>Kultura przeworska</i> , PZPol., t. 5, Wrocław, s. 57-135.	

- Kokowski A.
1991 *Lubelszczyzna w młodszym okresie przedrzymskim i w okresie wpływów rzymskich*, Lublin.
- Liana T., Piętka-Dąbrowska T.
1962 Sprawozdanie z badań ratowniczych przeprowadzonych w 1959 r. na stan. 1 w Werbkowicach-Kotorowie, pow. Hrubieszów, WA, t. 28, s. 142-173.
- Martens J.
1994 On the so-called Kraghede-Group – The Pre-Roman Iron Age in north Jutland and its connections with the Przeworsk Culture, Kul. Przew., t. 1, s. 37-69,
- Mazurek T.
1997 Wyniki badań ratowniczych na wielokulturowym stanowisku 54 w Dorohusku, woj. chełmskie, APŚ, t. II, s. 73-77,
- Mazurek W.
1995 Materiały grupy czerniczyńskiej w województwie chełmskim, [w:] *Kultura pomorska i kultura grobów kloszowych. Razem czy osobno?*, Warszawa, s.229-264.
- Mazurek T., Mazurek W.
1997 Wyniki badań wykopaliskowych w Wytycznie, stan. 5 i nadzorów archeologicznych na stanowiskach wokół Jeziora Wytyckiego w woj. chełmskim, APŚ, t. 2, s. 86-94,
- Mycielska R., Woźniak Z.
1988 Cmentarzysko wielokulturowe w Błoniu, Mat. Arch., t. 24, Kraków, s.
- Rudnik S., Szulc E., Zemła J.
1996 *Stanków. Ewidencja historycznego założenia ogrodowego*, mps PSOZ, Chełm.

TOMASZ DZIEŃKOWSKI AND IWONA GOŁUB

RESULTS OF ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS IN 1998 AT CHELM-BIELAWIN (SITE 7 AND 10)

In the process of archaeological excavations carried out at site 7 in Chełm - Bielawin, remnants of features and an urn grave from the late Pre-Roman period were found. The features were partly disturbed by early medieval settlement. Grave 1 contained an urn and an accompanying vase-shaped vessel. The analysis of the bone remains from the urn allows us to claim that they belonged to a woman.

The intense multicultural infiltration of the site is supported by the artefacts from the Bronze Age and the Hallstatt period.

The examination of site 10, the so called „Stara Grobla” (the Old Embankment), corroborated the assumption that the embankment was created in the modern times (15th-16th centuries) for the purpose of communication. Quite probably, it connected the water mill, which existed in those days and was situated on the old Uherka river, with the miller settlement in the nearby Stanków, and possibly also with a big brickyard located south-east of the embankment.

Usługi Archeologiczne – Chełm